

ofensywa kredytowa, kredytowa eksplozja, що є термінологізмами, трансформованими з військової сфери, які несуть конотацію катастрофи, лиха, екстремального явища, некерованості, шкоди для людини. Аналізуючи подібні термінологізми, можна прогнозувати наявність мовного у даному випадку потенціалу джерельних термінів *gorączka, głód, inercja, lawina, nacisk, piętrzenie się, przegrzanie, wyścig* для творення ОТФ.

Таким чином, прагматика ТФ в економічних текстах полягає у функціонуванні цих одиниць у якості лексичних маркерів, що сприяють ідентифікації дискурсу читачем та позначають межі композиційних відрізків тексту для зручності в орієнтації у ньому. Цей аспект функціонування ТФ прямо пов'язаний із інтенціями автора повідомлення, його соціальними параметрами та даними комунікативної ситуації. ТФ як прагматична одиниця реалізує свій потенціал передачі і маніпулювання інформацією, що міститься у змісті поняття, номінованого ТФ, приваблює увагу адресата до поняття, доносить точку зору автора, його ставлення і оцінку описуваних фактів, явищ, подій. Відправник повідомлення використовує контекст як доказ достовірності інформації, для адресата контекст є допоміжним інструментом адекватного і коректного витлумачення значень ТФ та змісту усього тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Литературные языки и языковые стили. – М.: Высшая школа, 1967. – 378 с.; 2. *Лотте Д.С.* Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 157 с.; 3. *Май Лякунь*. Подстили и жанры экономического текста // Русский язык: система и функционирование (к 80-летию проф. П.П.Шубы): Матлы III Междунар. научн. конф. (Минск, 6 – 7 апреля 2006 г.) / Белорусский госуниверситет. – Минск: РИВШ, 2006. – Ч.2. – С.98 – 101.; 4. *Федуленкова Т.Н., Ширяева Ю.А.* Коммуникативная валидность терминологической фразеологии // Прикладная лингвистика без границ. Материалы международной конференции в Российском Государственном Педагогическом Институте им. А.И. Герцена. — С.-Петербург, 2004. — 212 с.; 5. *Lejchyk W., Biesikerska L.* Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura. – Białystok, 1998. – 184 s.

Пейчева О.М. (Одеса, Україна)

Про ступінь засвоєння діалектних рис південнослов'янськими літературними мовами

У статті досліджується ступінь засвоєння фонетичних діалектних рис південнослов'янськими літературними мовами.

Ключові слова: південнослов'янські літературні (стандартні) мови, мовна норма, діалект, діалектний континум, фонема, субститут, елізія, нестабільний консонант.

В статье исследуется степень восприятия фонетических диалектных черт (в частности, нестабильности некоторых консонантов) южнославянскими литературными языками.

Ключевые слова: южнославянские литературные (стандартные) языки, языковая норма, диалект, диалектный континуум, фонема, субститут, элизия, нестабильный консонант.

In this work is studied the extent of mastery ofЦ phonetical dialectal features by South-Slavonic literary languages and on the contrary, an influence of normative language on colloquial dialectal speech.

Key words: South-Slavonic languages, dialect, dialectal continuum, phoneme, substitute, elysiya, unstable consonant.

Кожна сучасна мова є результатом довгого історичного розвитку. Відомо, що літературна мова - важлива культурна цінність, яка сприяє розвитку нації на базі певного етносу. Літературна мова виникає як необхідність відобразити новий рівень розвитку культури народу.

Останнім часом все більшого поширення набувають дослідження з типології літературних (або за іншою термінологічною традицією «стандартних») мов (зокрема слов'янських). У роботі «До питання про залежність елементів стилю стандартної літературної мови від характеру його “стандартності” (на матеріалі слов'янських мов)” М.І. Толстой [10] звертає увагу не на особливості розвитку норм літературної мови, а на аналіз явищ екстралінгвістичного плану, на розгляд співвідношення літературної мови з іншими мовними ідіомами або стратами - з діалектами, просторіччям, койне, тощо.

На початку 60-х років ХХ століття Д.Брозовичем, М.Толстим, А.Єдличкою, М.Затовканюком та ін. було поставлене питання про вироблення системи ознак та критеріїв для порівняльно-типологічного вивчення слов'янських літературних мов у їхньому сучасному стані й у попередні епохи. Південнослов'янські літературні мови, зокрема штокавські, стали предметом монографічного дослідження Л.Васильєвої [1], зіставне дослідження болгарської та македонської мов проведено Р.Усиковою [11].

Велике значення для становлення та функціонування певного типу літературної мови має вибор діалектної бази та ставлення носіїв мови до літературних традицій. Розрив с традицією або відсутність чи несприйняття традицій інших джерел зумовлює тісний зв'язок мови з діалектною базою, з народнопоетичним койне (якщо воно достатньо розвинуте), відносно свободу мовної норми, наявність варіантів, дублетів.

У пропонованій роботі ми порівнюємо сучасні південнослов'янські літературні мови с точки зору їх близькості до діалектів на матеріалі вивчення функціонування деяких ([x], [v], [ф]) консонантів, нестабільних на більшій частині південнослов'янського діалектного континууму.

Традиційна генеалогічна класифікація слов'янських мов об'єднує болгарську, македонську, сербську, хорватську і словенську мови в одну - південнослов'янську - групу, проте це найменш гомогенна гілка слов'янських мов. Давніх фонетичних рис, що об'єднують південнослов'янські мови, небагато. Вони відносяться до пізнього періоду в історії праслов'янської мови - періоду динамічного розвитку і діалектного членування, що лише

починалося, пов'язаного з розширенням слов'янської мовної території.

Македонська і болгарська мови складають одну - східну - гілку південнослов'янських мов. Незважаючи на багатовіковий розвиток церковнослов'янської писемності на основі болгарських і македонських діалектів і тривалий процес формування єдиної для болгар і македонців літературної мови протягом усього XIX століття, сучасні літературні мови цих народів сформувалися лише в XX столітті: болгарська була кодифікована на початку століття, а македонська у 1945 році. Кодифіковані літературні мови, болгарська та македонська, типологічно відрізняються деякими важливими особливостями: болгарська спирається на письмову традицію, запозичивши з церковнослов'янської не лише частину лексики, але і деякі граматичні форми, втрачені в діалектах; а македонська у граматиці спирається винятково на живі діалекти, замінюючи в лексиці церковнослов'янськими словами, утвореними за продуктивними живими моделями.

Літературна македонська мова була кодифікована урядовим декретом у травні 1945 року. В основу мови були покладені західні (вардарські) говірки, але зі зведенням у норму деяких особливостей і з інших діалектів дія згладжування діалектних розходжень; норми літературної мови враховували мовний досвід творчості македонських письменників XX століття і публіцистики періоду національно-визвольної боротьби проти фашизму, а також збирачів фольклору кінця XIX - початку XX століть. Р.П.Ускова відзначає, що в момент кодифікації в 1945 році загальнонародного єдиного наддіалектного койне ще не існувало [11, 15].

Звук [x] у македонській літературній мові «з'являється переважно у запозичених словах, а також у окремій групі слов'янських слів, які, однак, є книжними» [4,76]. Наприклад: *херој, хигиена, хемџа, егзархија, хормони, Хималаи* і т.д.; *храброст, поход, доход, успех, дух, воздух* й ін.

У літературній македонській мові [x] функціонує й у складі деяких топонімів, що на місцевому діалекті вимовляються із цим звуком. Наприклад: Охрид, Пехчево й ін. Проте в «Граматиці македонської мови» зазначається, що випадки гіперкорекції і відновлення [x] у структурі тих топонімів, де цей звук відсутній на місцевому діалекті, не повинні допускатися. Наприклад, на думку македонських граматистів, варто писати не *Дихово*, а *Диово* (так, як топонім вимовляється самими місцевими жителями) [4, 78].

Оскільки в деяких спільнослов'янських словах, уживаних і в македонській літературній мові, традиційно вимовляється [x], то створюються умови для розвитку варіативності і розбіжності структури однокорених слів, що потрапили в літературну мову різноманітними шляхами: із народних говірок та з книжних слов'янських мов (у тому числі і церковнослов'янської), наприклад, паралельно з лексемами *дух, воздух, доход, приход, врховен* та ін. у літературній мові функціонують і лексеми *Дуовден, задув, здив, оди, наог'а, заог'а, врв* і ін. Часто наявність або відсутність [x] у фонетичній структурі слова має смислорозрізнавальний характер. Незважаючи на те, що в народних говірках звук [x] у словах *храна, хранење, храни* не вимовляється, у

літературній нормі він зберігається, щоб уникнути омонімії зі словами *рана, ранење* в значенні «тілесне ушкодження».

В інших випадках (крім зазначених) [x] у нормованій літературній вимові не вживається. Наприклад, літературними визнаються форми *леб* (не *хлеб*), *лебар, арно, ан, ајдутин, армоника, убав, убавина* й ін.

Крім того, граMATика наказує вживати форми запозичень *херој* (не *герој*), *Христос, християнство*, але *караактер* (не *характер*), *караактеристика* [4, 76].

У медіальній і фінальній позиціях із усіх діалектних субституцій /x/ (**в, ф, к, ѣ, ј**) літературною визнається тільки заміна **x** → **в** (що дещо збігається з нормами сусідньої сербської літературної мови). Так, нормативними є вимова і написання *нивна, нивни, чевли, чевлар, јавне, мавна, кива, кревок, бавча, страв, прав, сув, глув, орев, кужув*, а також у формах минулого часу *бев - бевме, викав - викавме* і т.д. Проте є один виняток, пов'язаний із визначеною граматичною формою: «у 3 ос. множини у літературній мові ніколи не використовуються форми із **в** у суфіксі: *викаа, зедоа* (не *викава, зедова*)» [4, 80].

Що стосується звуків [в] і [ф], то, як уже відзначалося вище, у більшості народних говірок вони не складають опозиції один одному, а функціонують як алофони однієї губно-зубної фонемі. Даний факт, безсумнівно, уплинув на формування літературної норми у вимові цих звуків, але не в їхньому орфографічному зображенні, тому що македонська орфографія відходить від фонетичного принципу написання, на відміну, наприклад, від сербської. Тому звук [ф] як алофон [в] і реперезентант фонемі /в/ у позиції перед глухим приголосним або наприкінці слова на письмі зазвичай не позначається. Незважаючи на вимову [ф] у цих позиціях, за правилами орфографії варто писати *кревка, овца, чавка* і т.д.

До розширення орфографічного вжитку “в”, про яке говорилося вище, варто додати, що “в” зберігається в літературній мові й в інтервокальній позиції, незважаючи на те, що в більшості македонських діалектів у даній позиції [в] піддається елізії. Відносно цієї риси літературна норма спирається на велешкий діалект й інші східні, а не західні діалекти. Так, наприклад, у літературній вимові звучить *човек, половина*, а не *чоек, полојна*, як вимовляється в Західній Македонії. Аналогічно літературна норма припускає вимову і написання *бивол, глава, говедо, невола, товари, говори, забави, истови, остови*, а також *суровица, црневица, лапавица* і т.д. (див. [4]).

Проте слід зазначити, що в літературній практиці панує займенникова форма *тоа*, і, отже, без [в] вимовляються і похідні прийменники, до складу яких вона входить: *затоа, потоа, мег'утоа* [4, с.79] В ініціальной позиції літературною нормою закріплені вимова і написання *вдовец, вторник, вчера, внатре, внук* (а не діалектні форми *унук, фнук, мнук*), *влезе, внесе* (не *флезе, фнесе*) й ін. Проте перед звуками [з], [с] у літературній македонській мові ініціальне «в» не вимовляється і не пишеться: *зема, зеде, зел, заемно, сеофатен* (етимологічно *всеохватен*), але виняток становить лексема *вселена* як слово, запозичене з церковної мови. Не можна не зазначити, що

на вживання “в” значно впливає і головний принцип македонської орфографії – морфолого-етимологічний.

У македонській літературній мові відповідно до діалектної народної вимови пишеться і вимовляється “ф” на місці етимологічного сполучення *хв*–: *фали, фалба, пофалба, фрла, фати, фака, зафати, фрка* й ін. Фонема /ф/ також закріплена в запозиченнях, які увійшли до літературної мови в новітній час, або до народної мови в більш ранні періоди історії: *филиал, филозофија, фестиваль, фитиль, фес, фута, фустан, кафе, кафез, софра, Филип, Рафе* й ін.

Таким чином, стає очевидним, що відносно функціонування і заміни “х” і “ф” літературна македонська мова в значній мірі спирається на народну вимову, ці звуки сприймаються як “чужий” елемент запозичених слів, їхнє вживання у літературно-книжній формі мови дуже обмежене. Навпаки, незважаючи на високий ступінь нестабільності “в” у більшості народних говірок, у македонській літературній мові закріплені традиційна морфологічна орфографія й орфоєпія.

У болгарській літературній мові в порівнянні з діалектним континуумом спостерігається розбіжність у статусі досліджуваних консонантів. Так, у літературній мові «х» є повноправним членом системи консонантизму, його вжиток не обмежений ні фонетичними, ні морфологічними позиціями, хоча, як уже було проілюстровано вище, у більшості народних говірок ця фонема посідає периферійне місце у фонологічній системі. Ст.Младенов писав, що «у новоболгарській мові він («х») завжди зберігається там, де мав місце ще у староболгарській, тоді як народні говірки звільняються від нього частково або повністю» [6, 150]. Більше того, Ст.Младенов констатує, що «літературна мова старим написанням підкріплює майже штучну вимову» [6, 151].

Специфіка формування словенської літературної мови, яка виявилася певною мірою штучним утворенням і не спиралася ні на один із реально існуючих словенських діалектів, не могла не позначитися на особливостях її функціонування в сучасних умовах. Словенська літературна мова у своїй усній формі – це мова радіо, телебачення, театру, публічних виступів, системи освіти й інших видів офіційної комунікації. Натомість у неофіційних сферах використовуються місцеві розмовні варіанти мови. В даний час стираються територіальні розходження між розмовними варіантами мови, йде процес формування загальнонародної розмовної мови. В основі її мовленнєвих норм – особливості вимови люблянської інтелігенції.

На етнічній території словенської мови функціонують 8 груп діалектів, причому найсуттєвіші розбіжності між діалектними зонами спостерігаються саме у фонетиці. Центральні діалекти (горенські і доленьські) були осередком власне словенських інновацій (таких, наприклад, як розвиток редукції голосних), північно-західні діалекти (карентійські, приморські) найбільш архаїчні.

У центральних діалектах, покладених в основу літературної мови, праслов'янські **g, k, x** зберігаються і сьогодні. Проте в цих діалектах, як і в

деяких інших (наприклад, Бела Крайна, західні діалекти) відбулися деякі зміни в дистрибуції даних звуків: наприкінці слова **g>x**, рідше **g>k** (Прекамур'я, Середня і Східна Штирія). Мабуть, ці процеси зумовлені тим, що до XVI століття в північно-західних діалектах словенської мови завершилася зміна **g > γ > h**, яка зближує словенську мову із чеською, словацькою, верхньолужицькою, білоруською та українською мовами. З XVI століття прийменник **k** перед початковим глухим консонантом у більшості говірок переходить у [x], а перед дзвінким - у [γ]. Приблизно до XVII ст. цей процес був завершений на всій мовній території, за винятком говірок Східної Штирії. Відзначимо, що в нормованій літературній словенській мові **k > γ (h)** тільки перед [g]. Так, буква **h**, що позначає прийменник **k**, у позиції перед **g** відповідає звуку [γ]: **h godu [γ godu]** і т.д. (див. [13]).

Праслов'янський **v** зазнав у діалектах словенської мови двоякого, різновекторного розвитку. У доленьських діалектах (і в літературній мові) у залежності від позиції /v/ репрезентується звуками [v], [û] (w), [ц], що збігаються із рефlekсами ненаголошеного етимологічного «ш»: перед вокалами виступає [v], а на початку слова перед дзвінким консонантом - w ([wzeti] при написанні *vzeti*), перед глухим цей [w] оглушується ([ɸsak] при написанні *vsak*), а після голосного наприкінці слова або перед консонантом - û ([siû] - *siv*, [oûca] - *ovca* і т.д.). У західних діалектах (Гориця, Карінтія, Горна Крайна) перед вокалами непереднього ряду вживається [w]. У Східній Штирії, Белій Крайні і Прекамур'ї [v] зберігається перед вокалами і дзвінкими консонантами, а перед глухим приголосним і у фінальній позиції в слові оглушується, замінюється [f]: наприклад, *fčera*, *zif* і т.д.

Приблизно з XVI століття виникла діалектна асиміляція **v** із наступними лабіалізованими голосними **û, õ**, і злиття з ними: *voz > ûz*, *vosek > úsek*, *dvoje > duje* і т.д.

У ненаголошеному складі і під дією вокальної редукції став можливий перехід **v > u** (складотворчий). Наприклад, *visok > usak* і т.д.

В ряді фонетичних позицій у діалектах “**v**” піддається елізії. Найбільш ранню хронологію (кінець X століття) цей процес має в ініціальній позиції перед [t]: *vlas > las*, аналогічно *lastonost*, *nalašč* та ін.

Випадання [v] у групі -bvl- має аналогії й в інших слов'янських мовах: *obladati*, *oblast*, *obleči*. У випадку з *hrast* (від **chvrast*) спостерігається аналогія з болгарським храст (порівн. із рос. хворост).

В діалектах словенської мови різними засобами вилучається [v] у групах vr і gv, якщо [r] є складотворчим.

Консонант [f] виникає в словенській мові іноді з [v] і [b] перед паузою або з [v] перед глухим консонантом, а іноді зі сполучень *vt*, *chv*, *pt*: наприклад, *zif*, *ofca* і ін. [13, 119].

Відзначимо, що в словенській літературній мові буква «**v**» перед голосними і перед буквою «**г**», що відповідає дифтонгічному сполученню [ɛr], позначає [v]: *valovi*, *veter*, *vrt* [vɛrt], *vrsta* [vɛrsta].

Проте наприкінці або всередині слова перед приголосними буква “v” позначає звук [û]: *siv* [siû], *marljiv* [marljiû], *ovčar* [oučar]. У літературній словенській мові буква “v” у позиції початку або середини слова перед дзвінкими приголосними, крім сонорних, читається як [w] або [u]: *vdihniti* [wdihnniti] або [udihnniti], *vzeti* [wzeti] або [uzeti], *odvzeti* [odwzeti] або [oduzeti] і т.д.

У цьому ж положенні перед глухим приголосним буква “v” відповідає звуку [φ] або [u]: *vkreber* [φkreber] або [ukreber]. Перед сонорним приголосним частіше вимовляється [û]: *vnetje* [ûnetje], *Pavle* [paûle], *vloga* [ûloga]. Можлива також вимова [v]: [vreden], [vlada] та ін. (див. [13, 121-123]).

Фонеми /x/ і /φ/ у словенській літературній мові функціонують стабільно, не зазнаючи субституції або елізії, що співвідноситься зі статусом даних фонем у словенських діалектах.

В сербській і хорватській мовах нестабільність консонантних фонем є фактом не тільки діалектного континуума, але також певною мірою і літературної мови, що тільки підкреслює тісний зв'язок між цими двома формами існування мови. Як уже відзначалося вище, одним із значних явищ історії штокавського і торлацького (призренсько-тимоцького) діалектів сербсько-хорватського діалектного континуума була втрата [x], повна або часткова в різних говірках. П.Івич називає втрату [x] серед особливостей, властивих більшій частині (60-95%) штокавських говірок [3, 134].

Відомо, що Вук Караджич вважав, що норми літературної мови повинні відповідати нормам народної мови. І саме Вук Караджич уперше звернув увагу на нестабільність і втрату фонем /x/ у діалектах штокавського наріччя на різних територіях, що і змусило його засумніватися в необхідній присутності даної фонемі в консонантній системі сербської літературної мови і спочатку не включати окрему букву для позначення [x] у сербській алфавіт. Проте у 1835 році, мандруючи південними околицями сербсько-хорватської мовної території, він почув цей звук у мовленні жителів Дубровника. Це похитнуло його початкову думку про те, що [x] не має місця в сербсько-хорватській фонетичній системі, і буква «x» була введена в алфавіт. П.Івич підкреслював, що введення «x», яке відбувалося з опорою на говірку Дубровника, діалекти мусульманських боснійсько-герцеговинських міст, а також частини чорногорських говірок, у тому числі цетинський, було важливим кроком на шляху урбанізації вуківської літературної мови. Крім того, введення «x» зближувало сербську з іншими слов'янськими мовами, надавало можливість використовувати іншомовне [x] у власних і географічних назвах, у численних термінах сучасної цивілізації [3, 136].

Питання про функціонування і статус «x» обговорювалося і при встановленні сербами і хорватами Віденської угоди 1850 року про загальну літературну мову на новоштокавській основі. Угода передбачала написання «x» у всіх словах, де воно повинно бути у відповідності з етимологією.

Проте не можна не враховувати, що в штокавських говірках фонема /x/ частково або цілком випадає із системи консонантизму. У цих говірках у

XX столітті “х є звуком поновленим, звуком, який би, можливо, зовсім зник, якби на мовлення не впливали письмо та школа” [5, 115].

Варто сказати, що закріплення і нормування втрати і субституційних замін “х” у сербській літературній мові потребує особливого розгляду. На відміну від інших літературних слов'янських мов, наприклад, болгарської, де субституційні заміни “х” у книжній мові цілком відсутні, у сербській літературній мові за правилами орфографії й орфоєпії вони частково допускаються. Як указує “Правопис сербської мови”, виданий у 1994 році, для сербської мовної культури й узусу більш звичайні варіанти без [х], проте це цілком не виключає і варіанти зі зберіганням [х], які також вважаються літературною нормою. “Правопис” закріплює варіативність, дублетність форм і з “х” і без нього [7, 139].

Найбільше поширені дублетні форми з [в] замість [х], така заміна є системним явищем у літературній мові. У сербській стандартній вимові звичайними є дублетні форми типу *мува - муха, бува - буха, дувати - духати, кувати - кухати, уво - ухо, суво - сухо* і т.д. Не можна не відзначити, що заміна **х > в** спостерігається в сусідстві з лабіалізованим голосним. Другим, менше вживаним субститутом “х” є “ј” (порівн. *кујна і кухиња*). Іноді форми, що складають дублетну пару, відрізняються експресивним відтінком: напр. форма *снаја* сприймається як більш фамільярна, ніж *снаха*. Проте необхідно відзначити, що спектр субститутів у сербській літературній мові в порівнянні з діалектним континуумом помітно звужений, оскільки субституції типу **х > к, х > г** і ін., крім дозволених у визначених умовах і лексемах і перерахованих у “Правописі” **х > в** і **х > ј**, у літературній мові не допускаються.

У літературній хорватській мові дублетні форми без [х] виключаються, і норми літературної форми мови у відношенні консонанта «х» більш суворі. У посібнику «Довідникова граматика хорватської мови» [8], виданому в Загребі в 1979 році, коли сербська та хорватська розглядалися як різновиди однієї мови, у розділі “Фонетика” /х/ згадується серед інших велярних фонем, але нічого не говориться про можливість її зникнення або заміни. Для нашого дослідження цікаві відомості є в сучасному “Словнику розбіжностей хорватської і сербської мов” (Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika) Вл. Бродняка [12]. Порівняння дублетних прикладів показало, що хорватськими в словнику визнаються винятково приклади з “х” (“h”), без субституцій.

Слід зазначити, що сербський «Правопис» 1994 року [7] також указує на розходження у використанні звука [х] у літературній мові на сербських і хорватських територіях.

Розбіжності у використанні “х” у сербській і хорватській літературних мовах спостерігаються й в адаптації запозичень, проте в цій сфері більш динамічною у відношенні етимологічного “х” є хорватська мова. У сербській мові, як і в інших мовах православних слов'ян, грецьке “х”

регулярно зберігається, тоді як «у хорватському стандарті воно замінюється [к] під впливом західноєвропейських мов» [7, 12].

Відзначимо, що й у сербській, і в хорватській літературних мовах фонема [ф] входить у систему консонантизму, є повноправним її членом, проте, як і в діалектах цих мов, її вжиток дуже обмежений. Консонант [ф] виявляється як правило в запозиченнях, напр. *фабрика, факультет, фајанс, фантазија, професор, конференција* і т.д.

Велику групу серед запозичень складають тюркізми: *фајда, фес, фидана, афјоз, ефендија, кофа, софра* й ін. Необхідно відзначити, що в більшості штокавських діалектів (як сербської, так і хорватської мов) унаслідок повної адаптації деяких запозичень із турецької мови [ф] замінюється [в]: напр., *кова, вајда, совра* або *совра* і т.д.

Варіативність, що допускається в сербській літературній мові, виявляється й у відношенні функціонування фонему [ф]. Так, наприклад, у словниках фіксуються дублетні форми *фалити* і *хвалити*, причому перше дається з позначкою “розмовне”, а також *ефтин* і *евтин*, хоча відомо, що в сербській мові “фонема “в” перед глухою не чергується з “ф” [3, 31] і багато сербістів схильні вважати, що фонема /в/ не виступає в ролі дзвінкої опозиції глухій щільній /ф/, оскільки є сонантом.

Таким чином, можна визнати, що, незважаючи на близьку генетичну спорідненість південнослов'янських мов, їхні фонологічні системи певним чином відрізняються безпосередньо фонемним інвентарем, частотністю і дистрибуцією консонантів. Відзначимо також, що хорватська мова стійко зберігає традиції хорватської писемності довуківського часу.

Узагальнивши отримані результати, вважаємо за необхідне відзначити, що існуюча на діалектному рівні нестабільність консонантів **х, в, ф** порізному відбита в південнослов'янських літературних мовах, тому що як за ступенем сприйняття діалектних рис, так і за ступенем зберігання книжних традицій, південнослов'янські літературні мови значно відрізняються одна від одної. Так, статус даних фонем найбільшою мірою зближений у книжній мові й говірках македонської мови, де субституції і випадання даних консонантів відбиті в кодифікаційних довідниках, граматиках і словниках, є літературною нормою. Близькі за статусом даних фонем словенська літературна мова та її діалекти, хоча причина тут інша, тому що словенські діалекти добре зберігають зазначені фонему у всіх позиціях, чим відрізняються від інших південнослов'янських мов.

У всіх інших південнослов'янських літературних мовах виявляються більш значні розбіжності. Достатньо активно демонструє дане явище сербська мова, у літературній формі якої присутній «х», хоча в багатьох діалектах етимологічне «х» або замінене іншими звуками, або випадає без будь-яких замінів. Проте в літературній нормі деякі субституційні заміни допускаються, при цьому спектр субститутів у порівнянні з діалектним континуумом штокавського наріччя помітно знижений: нормою визнано, в

основному, лише заміни $x > v$, $x > j$, а субституції типу $x > k$, $x > g$ та ін. у літературній мові не допускаються.

В літературній хорватській мові дублетні форми, на відміну від сербської, виключаються.

Найбільш глибокі розбіжності з діалектами у відношенні статусу досліджуваних консонантів демонструє болгарська літературна мова, що зберігає традиційне написання, виключає будь-які субституції досліджуваних консонантів, хоча в багатьох діалектах вони досить яскраво виражені.

У зв'язку з цим у сучасних болгарських говірках відзначається великий вплив літературної мови, що веде до нівелювання діалектних особливостей, а тому стабілізація, закріплення досліджуваних консонантів у деяких діалектах у мові молоді й середнього покоління можуть розглядатися як прагнення до подолання діалектної особливості і пристосування до літературної норми.

Нестабільність досліджуваних фонем, що має місце в більшості як болгарських, так і македонських діалектів, по-різному відбивається в літературних мовах. У болгарській літературній мові фонематична нестабільність досліджуваних фонем практично не представлена, що зумовлено, мабуть, суворою кодифікованістю норм і зберіганням книжних традицій минулого. Македонська літературна мова у відношенні цієї риси в основному спирається на особливості діалектної вимови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Васильєва Л.* Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2002. – 344 с.;
2. *Гудков В.П.* Из исторической фонетики сербохорватского языка (к истории [x] в воеводинских говорах) // Славянская филология. – Вып. IX. – М.: Изд-во МГУ, 1973. – С. 92-102;
3. *Ивић П.* О језику некадашњем и садашњем. – Београд: Научно дело, 1990. – 335 с.;
4. *Конески Б.* Граматика на македонскиот јазик. - Скопје, 1967. – 197 с.;
5. *Милетић Б.* Изговор српскохрватских гласова (експериментално-фонетска студија) // СДЗ. - Кн. V. - Београд: Слово, 1933.– 160 с.;
6. *Младенов С.* История на българския език / Пер. от нем. / Ред. И. Дуриданов.– София: Изд-во БАН, 1979. – 412 с.;
7. Правопис српског језика /Сост. М.Пешикан, I. Јерковић, М.Пижурица. – Београд: Матица Српска, 1994. – 503 с.;
8. Приручна граматика хрватског књижевног језика. – Загреб, 1979;
9. *Симић Р., Станојчић Ж. и др.* Правопис српског језика са рјечником. – Београд-Никшић: Чип. Штампка, 1993. – 547 с.;
10. *Толстой Н.И.* К вопросу о зависимости элементов стиля стандартного литературного языка от характера его “стандартности” (на м-ле славянских языков) // Развитие стилистических систем литературных языков народов СССР. – Ашхабад: Слово, 1968. – С. 124-134;
11. *Ускокова Р.П.* К вопросу о сопоставительном изучении близкородственных славянских языков: македонский и болгарский // Исследование славянских языков в русле традиций сравнительно-исторического и сопоставительного языкознания: Информационные материалы и тезисы докладов международной конференции (Москва, 30-31 октября 2001)/ МГУ им. М.В.Ломоносова, филологический ф-т. – М.: Изд-во МГУ, 2001. - С. 118-121;
12. *Brodnjak V.* Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika. – Zagreb: Školske novine, 1992. – 636 с.;
13. *Toporišič J.* Slovenski knjižni jezik. - Maribor, 1965.